

О‘ZBEKISTON MUSTAQILLIGINING 35 YILLIGI: TARIXIY NATIJALAR VA YANGI TARAQQIYOT BOSQICHLARI

Jamoat xavfsizligi universiteti
Maxsus huquqiy fanlar va harbiy diplomatiya
kafedrası dotsenti, yu.f.b.f.d
polkovnik Ikramov Alisher Aktamovich

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining tarixiy-huquqiy asoslari, uning mamlakat siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy va ma’naviy taraqqiyotidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Mustaqillikning e’lon qilinishi bilan O‘zbekistonda milliy davlatchilikni shakllantirish, demokratik va huquqiy davlat barpo etish, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta’minlash hamda bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayonlarining yangi bosqichga ko‘tarilgani yoritiladi. Shuningdek, mustaqillik yillarida amalga oshirilgan konstitutsiyaviy-huquqiy va ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarning mazmun-mohiyati, ularning jamiyat taraqqiyotiga ta’siri hamda Yangi O‘zbekistonni barpo etish jarayonidagi o‘rni ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston mustaqilligi, davlat mustaqilligi, milliy davlatchilik, konstitutsiyaviy islohotlar, demokratik davlat, huquqiy davlat, inson huquqlari, milliy qadriyatlar, siyosiy islohotlar, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot, Yangi O‘zbekiston, milliy manfaatlar

Mustaqillik – bu davlatning ichki va tashqi siyosatini hech qanday tashqi bosim yoki qaramliksiz, xalq manfaatlari va milliy qadriyatlarga tayangan holda mustaqil ravishda belgilash hamda amalga oshirish huquqidir. Mustaqillik davlat suverenitetining amaliy ifodasi bo‘lib, mamlakatning siyosiy, iqtisodiy, huquqiy va ma’naviy jihatdan erkin rivojlanishini ta’minlaydi. U har qanday davlatning xalqaro huquqning teng huquqli subyekti sifatida faoliyat yuritishining asosiy shartlaridan biridir.

Davlat mustaqilligi tushunchasi davlat suvereniteti bilan uzviy bog'liqdir. Suverenitet davlat hokimiyatining mamlakat hududida oliy kuchga ega ekanligini hamda xalqaro munosabatlarda boshqa davlatlardan mustaqil ravishda faoliyat olib borishini anglatadi. Shu sababli mustaqillik va suverenitet bir-birini to'ldiruvchi, davlatning siyosiy-huquqiy maqomini belgilovchi asosiy kategoriyalar hisoblanadi.

Mustaqillik faqat siyosiy erkinlik bilangina cheklanmaydi. U iqtisodiy mustaqillik, huquqiy mustaqillik, ma'naviy mustaqillik, madaniy taraqqiyot va milliy xavfsizlikni ta'minlashni ham o'z ichiga oladi. Davlatning iqtisodiy salohiyati, ilmiy-texnik rivojlanishi, mudofaa qobiliyati, milliy qadriyatlari va fuqarolik jamiyatining rivojlanganligi mustaqillikning mustahkam poydevorini tashkil etadi.

Mustaqillikning bosh manbai xalq hisoblanadi. Demokratik davlatlarda davlat hokimiyatining yagona manbai xalq bo'lib, fuqarolar saylovlar, referendumlar va boshqa demokratik institutlar orqali davlat boshqaruvida ishtirok etadilar. Shu bois mustaqillikning asosiy maqsadi inson manfaatlari, huquq va erkinliklarini ta'minlash, fuqarolarning farovon hayot kechirishi uchun zarur sharoitlarni yaratishdan iborat.

Mustaqillik nazariyasi davlat va huquq nazariyasi, siyosatshunoslik, xalqaro huquq, tarix, falsafa va iqtisodiyot fanlari bilan chambarchas bog'liq. Ushbu fanlar davlat suverenitetining shakllanishi, rivojlanishi va mustahkamlanishining ilmiy asoslarini yoritib beradi.

O'zbekiston o'zining davlat mustaqilligini qo'lga kiritganiga va mustaqil taraqqiyot yo'liga o'tganiga 35 yil to'ldi. Inson baxtli bo'lishi uchun erkin bo'lishi, erkin bo'lishi uchun esa mustaqil bo'lishi kerak. Demak biz, eng avvalo, mustaqillikning mazmun-mohiyatini anglab olishimiz va yosh avlodga uning ahamiyatini yetkazishimiz zarur bo'ladi. Inson "mustaqillik" deganda o'z taqdiriga o'zi egalik qilish huquqi ekanligini anglashi va uni yana-da mustahkamlashga intilishi zarurligini tushinish lozim. Shuning uchun ham har bir inson "mustaqillik" degan so'zning tub ma'nosini tushunib yetishi, bu so'zning buyuk ne'mat ekanligini anglashi va unda naqadar ulug' ma'no yotganligini anglashi ahamiyatlidir.

Mustaqillik, eng avvalo, inson huquq va erkinliklarining ro'yobga chiqishidir. Bu huquq va erkinliklardan samarali foydalana olish esa har bir insonning dunyoqarashi, iste'dodi va qobiliyati bilan o'lchanadi.

Inson Vatan tuyg'usi bilan yashashi, o'zi tug'ilib o'sgan ona yurtini sevishi va ardoqlashi, vatan mustaqilligini mustahkamlashda o'z hissasini qo'sha olishi eng oliy tuyg'u hisoblanadi.

1991-yilda davlat mustaqilligining e'lon qilinishi o'zbek xalqining qaddini rosladi. Vatanga bo'lgan qadr-qimmat va mehr-muhabbat ortdi, sobiq ittifoq davrida zo'ravonlik yo'li bilan yo'q qilingan milliy qadriyatlarimiz, dinimiz, urf-odatlarimiz ("Navro'z" bayrami, Ramazon hamda Qurbon haytlari), marosim va bayramlarimiz yana xalqqa qaytarildi.

Mustaqillik yillarida ko'hna tariximiz, boy merosimiz, milliy davlatchiligimiz, muqaddas dinimiz, urf-odat va an'alarimiz qayta tiklandi. Bugungi kunda mehr-oqibat, bag'rikenglik, hamjihatlik kabi olijanob fazilatlar, milliy va umumbashariy qadriyatlarga hurmat, Vatan taqdiri va kelajagiga daxldorlik tuyg'usi yuragimizning tub-tubidan o'rin oldi.

Mustaqillik el-yurtimiz uchun o'z taqdirining haqiqiy egasi bo'lishi, qadr-qimmatini anglashi, munosib hayot kechirishi, yurtimizda huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyatini barpo etishi kabi imkoniyatlarni yaratdi.

Mustaqillik har bir insonning iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va boshqa sohalarda iste'dod va qobiliyatini to'la namoyon etishi, huquq va erkinliklarini ro'yobga chiqarishining mustahkam zamini bo'lib qoldi. Bunda inson mana shu oddiy haqiqatni to'g'ri tushinib, o'z qalbiga singdirgan taqdirdagina, o'z millatiga, vataniga bo'lgan sadoqati oshib boraveradi. Buning natijasida odamlarni jipslashtiradigan va taraqqiyot sari yetaklaydigan milliy g'oya paydo bo'ladi. Demak, milliy g'oya odamlarning mustaqillikni to'g'ri anglashi, vaziyatni baholashi va uni mustahkamlashga undovchi qarashlarini anglatadi.

Mustaqillik sharofati bilan biz o'z tariximizni qayta va obyektiv holda o'rgandik. Biz o'zimizning kim ekanligimizni, kimlarning

davomchilari ekanligimizni anglab oldik. O'z tariximizni o'rganish xalqimizning bilim va ma'naviyati yuksalishida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Chunki bilim va ma'naviyat faqat ijtimoiy va gumanitar fanlarni o'rganish negizidagina shakllanadi. Biz bu fanlarni o'zlashtirganimizdagina savodli va ma'lumotli bo'la olamiz.

Endilikda biz mustaqillik sharofati bilan Xorazmiy, Beruniy, Ibn Sino, Ulug'bek, Alisher Navoiy kabi bobokalonlarimizning davomchilarini tarbiyalay boshladik.

Mamlakatimizda mustaqillik yillarida olib borilgan keng ko'lamli islohotlar natijasida milliy davlatchiligimiz poydevori mustahkamlanib, davlatimiz suvereniteti, chegaralarimiz daxlsizligi ta'minlandi, jamiyatimizda tinchlik va osoyishtalik, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglik muhitini kuchaytirish, qonun ustuvorligini ta'minlash, inson huquq, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ta'minlash hamda ro'yobga chiqarish bo'yicha ulkan ishlar amalga oshirildi.

Mamlakatimizning o'ttiz bir yillik tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, qisqa davr ichida, ayniqsa uning oxirgi olti yilligida mamlakatimiz ijtimoiy-iqtisodiy hamda siyosiy hayotida tub islohotlar va burilishlar davri bo'layotganligini sezmoqdamiz.

Biz shu kunlarda davlat mustaqilligining 35 yilligini nishonlash arafasida turibmiz. Mana shu qisqa davr mobaynida mamlakatimizning bosib o'tgan murakkab yo'lini, uning erishgan muvaffaqiyatlari-yu, rivojlanishning sekinlashish davrini eslashimiz va bunda taraqqiyotimiz davomida amalga oshirilgan ishlarga, erishilgan natijalarga xolisona baho berishimiz, ushbu natijalar mohiyati va ahamiyatini keng jamoachilikka yetkazishimiz maqsadga muvofiqdir.

Darhaqiqat, biz mustaqillik tufayli o'zligimizni angladik, ozod xalq, mustaqil davlat sifatida O'zbekistonning bor bo'y-bastini, ulkan salohiyatini butun dunyoga namoyon qildik. Istiqlol tufayli yurtimizni jahon hamjamiyati tanidi, xalqimizning fidokorona mehnati-yu, yoshlarimizning har sohadagi yutuqlari, g'ayrati va azmu shijoati tufayli vatanimizning shon-shuhrati olamga yoyildi.

Ayniqsa, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev rahbarligida olib borilayotgan xalqchil, adolatli va keng qamrovli islohotlar butun xalqimiz hayotida o‘zining ijobiy natijalarini bermoqda. Bunda xalq manfaati barcha narsadan ustun darajaga olib chiqildi, “xalq davlat organlariga emas, balki davlat organlari xalqqa xizmat qilishi kerak” degan tamoyil ostida barcha darajadagi davlat boshqaruvi organlari o‘z faoliyatlarini olib bormoqda.

Shu jihatdan ham olib qarganda, Oliy Majlisning Inson huquqlari bo‘yicha vakili (ombudsman) fuqarolardan kelib tushgan murojaatlarni Qonunda belgilangan tartibda va o‘z vakolatlari doirasida har tomonlama va sifatli ko‘rib chiqib, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta‘minlashda o‘z faoliyatini olib bormoqda.

Ayniqsa, oxirgi yillarda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev tomonidan qabul qilingan farmon va qarorlari Ombudsman institutining inson huquqlari va erkinliklarini ishonchli himoya qilish sohasidagi rolini oshirishga xizmat qilib, Ombudsmanga bu yo‘nalishda bir qator yo‘nalish va vazifalarni belgilab berdi.

Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 10 sentyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Inson huquqlari bo‘yicha vakili (ombudsman) faoliyatini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6312-sonli Qarori bilan Ombudsmanga inson huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish sohasida davlat siyosatini shakllantirish va uni amalga oshirishda ishtirok etish, davlat organlari va tashkilotlari tomonidan inson huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlari to‘g‘risidagi qonunchilikka rioya etilishi ustidan ta‘sirchan parlament nazoratini amalga oshirish, inson huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlari himoya qilinishi kafolatlarini, shu jumladan ularning buzilishi to‘g‘risidagi murojaatlarni ko‘rib chiqish orqali ta‘minlash kabi vazifalar yuklatildi.

Ombudsman yuqoridagi vazifalarni sifatli va to‘laqonli bajarishni ta‘minlashda bir qator ishlarni amalga oshirib kelmoqda. Xususan, Ombudsman nomiga fuqarolardan 2022 yilning birinchi yarim yilligida 7199 ta murojaat kelib tushdi. Ushbu murojaatlar tahlil qilinganda, ularning 13,6 foizi fuqarolarning shaxsiy huquq va erkinliklariga, 32,5 foizi ijtimoiy huquqlariga, 25,0 foizi iqtisodiy huquqlariga, 15,4

foizi siyosiy huquqlariga va 0,8 foizi ekologik huquqlariga oid bo'ldi. Kelib tushgan murojaatlarning qariyb 30,0 foizi Ombudsman tomonidan nazoratga olindi.

Shu bilan birga, 2022-yilning birinchi yarim yilligida Ombudsman va uning huzuridagi Jamoatchilik guruhlar tomonidan harakatlanish erkinligi cheklangan shaxslar saqlanadigan joylarga (gauptvaxta, maxsus qabulxona, vaqtincha saqlash hibsxonasi, tergov hibsxonasi, jazoni ijro etish muassasasi, intizomiy qism, majburiy davolash muassasalariga) 156 marotaba (2021 yilning birinchi yarim yilligi davomida 71 marotaba, 2020 yilning birinchi yarim yilligida 41 marotaba) monitoring tashriflari amalga oshirildi.

Ushbu tashriflarda Ombudsman, uning Kotibiyati mas'ul xodimlari va mintaqaviy vakillari, nodavlat notijorat tashkilotlarining va ommaviy axborot vositalari vakillari, jamoatchilik faollari, inson huquqlarini himoya qilishda va monitoring tashriflarini o'tkazishda amaliy bilimlarga ega bo'lgan oliy ta'lim muassasalarining pedagoglari va tibbiyot xodimlari ishtirok etib, harakatlanish erkinligi cheklangan shaxslar saqlanadigan joylardagi shaxslarni saqlash sharoitlari, yashash va ovqatlanish, mehnat qilish hamda tibbiy yordam ko'rsatish holati, saqlanayotgan shaxslar uchun olib borilayotgan ma'naviy-ma'rifiy ishlar hamda sanitariya-gigiyena talablariga rioya etilayotganligi va boshqalar o'rganildi. Tashriflar yuzasidan tayyorlangan tahliliy ma'lumotlar, xulosalar va taqdimnomalar mutasaddi vazirlik hamda idoralarga ko'rib chiqish va choralar ko'rish uchun yuborildi.

Xalqaro huquqda davlat mustaqilligi davlatlarning suveren tengligi tamoyiliga asoslanadi. Ushbu tamoyilga ko'ra, barcha davlatlar o'z hududi, ichki ishlari va tashqi siyosatini mustaqil belgilash huquqiga ega bo'lib, bir davlat boshqa davlatning ichki ishlariga aralashishga haqli emas.

Siyosatshunoslik nuqtai nazaridan mustaqillik davlat hokimiyatining legitimligi, xalq ishonchi va demokratik boshqaruv tamoyillariga tayanadi. Demokratik jamiyatda qonun ustuvorligi, hokimiyatlar bo'linishi, siyosiy plyuralizm va fuqarolik jamiyati institutlarining rivojlanishi mustaqillikning muhim nazariy asoslari hisoblanadi.

Iqtisodiy nazariyada esa mustaqillik davlatning iqtisodiy xavfsizligi, raqobatbardosh iqtisodiyotni shakllantirish, milliy ishlab chiqarishni rivojlantirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash hamda xalq farovonligini oshirish bilan izohlanadi. Kuchli iqtisodiyot davlat mustaqilligining eng muhim tayanchlaridan biridir.

Mustaqillik mamlakat taraqqiyotining barcha yo'nalishlari uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Avvalo, u milliy davlatchilikni rivojlantirish, xalqning tarixiy xotirasini tiklash, milliy qadriyat va an'analarni asrab-avaylashga xizmat qiladi. Mustaqillik sharoitida ta'lim tizimi takomillashadi, ilm-fan rivojlanadi, iqtisodiyot modernizatsiya qilinadi hamda fuqarolarning ijtimoiy himoyasi kuchayadi.

Mustaqillik xalqning o'z taqdirini o'zi belgilash huquqini ro'yobga chiqaradi. Shu bilan birga, davlatning xalqaro maydondagi nufuzi ortadi, boshqa davlatlar bilan teng huquqli va o'zaro manfaatli hamkorlik rivojlanadi. O'zbekiston ham mustaqillik yillarida xalqaro hamjamiyatning faol va mas'uliyatli a'zosiga aylandi, ko'plab davlatlar hamda xalqaro tashkilotlar bilan samarali aloqalarni yo'lga qo'ydi. Mustaqillikning nazariy asoslari davlat va huquq nazariyasi, siyosatshunoslik, falsafa, tarix, iqtisodiyot va xalqaro huquq fanlari tomonidan keng o'rganiladi. Ushbu fanlar davlatning vujudga kelishi, rivojlanishi, suvereniteti va xalq hokimiyatchiligi tamoyillarining ilmiy asoslarini yoritib beradi.

Davlat va huquq nazariyasida davlatning eng muhim belgilaridan biri suverenitet hisoblanadi. Mashhur fransuz mutafakkiri **Jan Boden** suverenitetni davlatning eng oliy va bo'linmas hokimiyati sifatida ta'riflagan. Keyinchalik bu g'oya **Sharl Lui Monteske, Jon Lokk, Jan-Jak Russo** kabi mutafakkirlarning davlat va jamiyat haqidagi qarashlarida yanada rivojlantirildi. Ayniqsa, Russo tomonidan ilgari surilgan "xalq suvereniteti" g'oyasi zamonaviy demokratik davlatlar taraqqiyotida muhim nazariy asos bo'lib xizmat qilmoqda.

Xalqaro huquqda davlat mustaqilligi davlatlarning suveren tengligi tamoyiliga asoslanadi. Bu tamoyilga ko'ra, barcha davlatlar o'z hududi, siyosiy tizimi va tashqi siyosatini mustaqil belgilash huquqiga ega. Hech bir davlat boshqa davlatning ichki ishlariga noqonuniy aralashishi mumkin emas. Ushbu prinsip xalqaro huquqning

asosiy manbalarida mustahkamlangan bo'lib, davlatlar o'rtasidagi munosabatlarning huquqiy poydevorini tashkil etadi.

Siyosatshunoslik fanida mustaqillik davlatning siyosiy legitimligi, xalq ishonchi va demokratik boshqaruv tamoyillari bilan uzviy bog'liq. Hokimiyatlar bo'linishi, siyosiy plyuralizm, ko'ppartiyaviylik, fuqarolik jamiyati institutlarining rivojlanishi va erkin saylovlar mustaqil davlatning muhim belgilaridir.

Iqtisodiyot nazariyasida esa mustaqillik ishlab chiqarish vositalari ustidan milliy nazorat, iqtisodiy xavfsizlik, moliyaviy barqarorlik, raqobatbardosh iqtisodiyot va innovatsion rivojlanish bilan bog'liq. Kuchli iqtisodiyot bo'lmagan davlatning siyosiy mustaqilligini uzoq muddat saqlab qolishi murakkab hisoblanadi. Shu bois iqtisodiy mustaqillik davlat suverenitetining eng muhim omillaridan biri sanaladi.

Albatta. Maqolangiz uchun **foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatini** ilmiy maqola talablariga mos shaklda quyidagicha berishingiz mumkin:

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining “O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida”gi Qonuni, 1991-yil 31-avgust.
3. Karimov I.A. O'zbekiston: milliy istiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura. – Toshkent: O'zbekiston, 1996.
4. Karimov I.A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. – Toshkent: O'zbekiston, 1997.
5. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
6. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
7. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2017.

8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. – 2017-yil 7-fevral.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. – 2022-yil 28-yanvar.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. – 2023-yil 11-sentabr.
11. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi. O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi – LexUZ.
12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi.
O‘zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi bo‘yicha statistik ma’lumotlar.
13. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti.
14. Mustaqil O‘zbekiston tarixi: o‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Fan va texnologiya.
15. O‘zbekistonning eng yangi tarixi: o‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Yangiyo‘l poligraf servis.